

Röst 2: KG Hammar

Att svära i kyrkan

TJUGOFYRA RÖSTER

OM EVIG TILLVÄXT

PÅ EN ÄNDLIG PLANET

STELLAN Tengroth (RED)

Kapitelvis publicering

Detta är ett av tjugofyra dokument som tillsammans utgör hela innehållet i antologin *Att svära i kyrkan – Tjugofyra röster om evig tillväxt på en ändlig planet* och som under vintern och våren 2014-2015 kommer att publiceras på bland annat Steg3:s webbsida (www.steg3.se)

Samtliga pdf-filer får utan restriktioner spridas och kommer att finnas tillgängliga på:

www.tillvaxtreflektera.se/att-svara-i-kyrkan/pdf

Så länge lagret räcker kan den som pocketbok köpas hos bland annat de större nätbokhandlarna. Och som e-bok lär den överleva sin pappers dito.

Jag är teolog och har större delen av mitt vuxna liv arbetat i och för Svenska kyrkan. Efter en doktorsavhandling på 1970-talet var jag tre år i Sydostasien, främst Singapore och Malaysia som lärare och utbildare i olika teologiska och kyrkliga ämnen. Jag var ledare för den praktiska prästutbildningen i Lund under åren fram till 1987, då jag först blev domprost och sedan biskop i Lund. Under åren 1997–2006 var jag Svenska kyrkans ärkebiskop i Uppsala och sedan återvände jag till Lund. Under fem år därefter var jag gästprofessor vid Centrum för teologi och religionsvetenskap vid Lunds universitet.

Mitt huvudintresse är hermeneutik (tolkningsfrågor) och jag har skrivit en del böcker om att tolka Gud idag. Jag är också engagerad i ett globalt nätverk som arbetar mot vapenexport (Göteborgsprocessen).

KG Hammar

Tillväxt inifrån

Om tillväxt är bra eller dålig beror på vad vi menar med begreppet. Som alla andra begrepp så betyder "tillväxt" olika saker i olika sammanhang. En tillväxt som går ut på allt större tillgång till energislukande materiella ting är dålig. En tillväxt av kunskap och insikt är bra. Ett barns tillväxt är nödvändig. Har vi hamnat i ett läge där tillväxt bara handlar om yttre materiella ting, det som syns på utsidan? Kan vi fokusera inre tillväxt, tillväxt på insidan, inte bara sysselsätta oss med tingen runt omkring oss utan också med oss själva och våra inre rum? Eller är det redan för sent? Går den yttre utvecklingen så snabbt att den inre tillväxten inte hinner med?

Vi ser värde inifrån

När det handlar om värdefrågor så ser vi inte med de fysiska ögonen utan med insidan, med "hjärtat" som det ibland kallas utan att vi då menar det blodpumpande muskelorganet i vår bröstkorg. Vi ser liksom inifrån och ut. Och vi ser inte "fotograferande" utan värderande, tolkande. Vi är själva inblandade, vi ser allt annat i relation till oss själva. Även om vår kunskap i hög grad bygger på traditioner med särskiljandet som själva utgångspunkten, så kan ingen av oss tolka världen runt omkring oss skild ifrån oss själva. Vi ser allt annat: människor, djur, natur, samhälle, klimat, framtid utifrån det inre perspektiv som är "jag". Vi kan kanske mäta världen runt omkring

oss på ett ”objektivt” sätt även om någon bestämmer vad vi ska mäta och låta bli att mäta. Men att handla på grundval av de mätvärden våra ”objektiva” instrument tagit fram åt oss kan vi inte göra utan att vårt eget inre rum är med och påverkar valet av handlingsmönster och handlingsvägar.

Synfältet – jag eller vi?

Vi människor är relationsvarelser, och våra relationer bestäms av hur vårt ”inre rum” är ”möblerat”. Vilka berättelser, visioner, drömmar, erfarenheter bär jag på? Och hur har jag bearbetat dessa? Vem vill jag vara? Vem vill jag bli? Vilken människosyn, natursyn, framtidsvision bär jag på? På en grov skala kan vi kanske se att vår ”syn” rör sig mellan ”jag” och ”vi”, mellan egoism och solidaritet. Inom det förra synfältet handlar det om hur omgivningen, medmänniskor, djur och natur, kan vara nyttiga för mig. Inom det senare synfältet hör allt samman i en livets väv och där mina frågor i första hand måste bli: hur tänker jag, hur lever jag, hur väljer jag för att resultatet ska bli bästa möjliga för oss alla tillsammans?

Etik handlar om våra relationer. Är det ”jag” eller ”vi” som präglar en relation på grundnivån? Den etiska reflektionen vill hjälpa oss att tydliggöra och problematisera våra relationers karaktär. Det handlar ofta om att avslöja egoistiska beteenden bakom fasader av förskönnande retorik. Är talet om nödvändigheten av ekonomisk tillväxt en sådan fasad? Är påståendet att all ekonomi bygger på egennytta och egoism en sådan fasad? Är siffrorna som pekar på framgång när det gäller social

utveckling, fattigdomsbekämpning och halvt uppnådda millenniemål i kölvattnet av rådande ekonomiska doktriner sådana fasader?

Andlig tillväxt – holistiskt perspektiv

Tillväxt inifrån kallas också andlig tillväxt. Men eftersom det finns en ovana eller okunnighet, alternativt blygsel eller förträngning, i det svenska samhällsklimatet när det gäller begrepp som kopplas till religion och andlighet, så drar jag mig för att tala om andlig tillväxt. Det är dock vad det handlar om, tillväxt på insidan, omöblering av det inre rum som präglar vårt synsätt på allt, oss själva och oss själva insatta i större och mindre sammanhang runt omkring oss. Andliga perspektiv handlar alltid om helhetsperspektiv, om människan som en relationsvarelse i relation till sig själv, sina medmänniskor, naturen, framtiden och det stora hela som många på den här planeten kallar Gud. Andlighet handlar om ett holistiskt perspektiv, inte om ett snävt och specialiserat synsätt som är irrelevant för de flesta.

”Gud” handlar om vem människan är

I de stora andliga traditionerna som alltid funnits inom mänskligheten har frågan om vem människan är varit den centrala. Utifrån sett kan det mera tyckas handla om relationen till Gud eller till en annan, högre (eller djupare) verklighet. Men när någon drar in gudsbegreppet i sin livstolkning, så säger ju detta ingenting om ”Gud” utan om vem den människa är som säger sig ”tro på

Gud”, vilja relatera till Gud, lägga det som begreppet ”Gud” kan inbegripa som en grund för det mänskliga liv som tillhör någon som säger ”jag” om sig själv. Summan av det jag försöker säga är att det religionstraditionerna samlat på sig genom generationerna inte så mycket är kunskap om ”Gud” utan om människan. Nu upplever de flesta av oss att vi står inför enorma framtidsutmaningar, men att det kanske inte är bristen på lösningsförslag som är det största problemet. Snarare är det vår mänskliga oförmåga att välja långsiktiga lösningar som är bra för de många framför kortsiktiga lösningar som är bra för mig och min grupp. Om det förhåller sig så, har vi då råd att avstå från att lyssna in den erfarenhet av ”människan” som finns i dessa andliga traditioner?

Långsiktig godhet mot kortsiktig egoism

En gemensam erfarenhet av människan som dessa andliga traditioner bär på är, att människan har kapacitet både för det långsiktigt goda men också för kortsiktig destruktivitet. När vi egoistiskt väljer det som kortsiktigt är bra för mig, krymper vårt inre rum och våra relationer med omvärlden blir destruktiva istället för kreativa. Men om vi kan ”offra” den kortsiktiga egoismen för långsiktig altruism och solidaritet, så vidgas vårt inre rum och mer av ”det hela” ryms där inne. Men traditionerna pekar också på den motsatta vägen, att gå från vidgandet av det inre rummet till upptäckten att alltmer av det som omger oss är en del av mitt liv. Det ”inre ögat” ser mer. En inre tillväxt har ägt rum och den yttrar sig i större omsorg om allt som inte är kortsiktigt ”jag”.

Vilja och mod att förändra

Den politiska viljan i något så när demokratiska samhällen speglar politikernas tilltro eller brist på tilltro till breda medborgargrupperns förändringsvilja. Därför kan vi inte förvänta oss att de ska presentera radikala omställningsförslag om ”vi”, den demokratiska basen, inte signalerar att vi är beredda på omställning och förändring. Då kommer deras politiska förslag att bygga på en fortsatt tilltro till tekniklösningar som kräver fortsatt materiell tillväxt och framför allt status quo i styrkebalansen mellan fattiga och rika. Då kommer talet om vad som är politiskt möjligt att dominera. Och med dagens trender så är det uppenbart att det inte är politiskt möjligt att radikalt förändra synen på ”tillväxt” och rädda mänskligheten från det hotande kollektiva självmordet.

Konsumtion och livsmod?

Vår tids ”morgon- och aftonbön” är rapporterna från de viktigaste börserna i världen. Det tycks vara dessa som ska ge oss livsmod och en stadig uppgång ska ge rum för god nattsömn. Men börsvärdena anger bara tilltron till ”tillväxt”, inte vilken slags tillväxt det handlar om. Det är i det perspektivet ett och annat krig är bra för tillväxten, vapenlagren måste ju tömmas och ge rum för uppdaterade versioner av nya förstörelseredskap. Ett av naturkatastrofer ödelagt sjukhus kan också vara bra för tillväxten, eftersom en massa dyr teknik måste ersättas. Detta under förutsättning att landet där katastrofen inträffar har köpkraft. Är landet fattigt kan katastrofen

få verkningar i decennier med bara tillväxt i mänskligt lidande. Tillväxten i traditionell mening bygger på konsumtion och tryter konsumtionsviljan satsas enorma resurser på att skapa nya behov. Konsumtion blir medborgarplikt. Så ser vårt ekonomiska system ut. Nuvarande ekonomiska spelregler känner inte av tillväxtens inriktning, om denna är konstruktiv eller destruktiv för mänsklighetens överlevnad. Allt fler ekonomiska beslut fattas också av förprogrammerade datorer, där hållbarhetsperspektiv och sociala hänsyn saknas. Tempot ökar, allt fler ekonomiska transaktioner avslutas varje dygn utan att någon tänkt en annan tanke än vad som är kortsiktigt gynnsamt för dem som äger.

Finns alternativ? Det är väl tveksamt, och en omställningsperiod kan bli så smärtsam att den kommer att skjutas upp så länge som möjligt. Vilket kan betyda att den skjuts upp alltför länge. Men skulle det finnas alternativa ekonomiska modeller, där andra värden än kortsiktigt ekonomiska får genomslag, så är det min övertygelse att det jag kallar tillväxt inifrån är en nödvändig ingrediens i framväxten av sådana modeller. Tillväxt inifrån implicerar andliga perspektiv, och därför är det nödvändigt att vi inte av ren beröringskräck i relation till andlighet utesluter hela detta fält av mänsklig erfarenhet.

Se världen som ett "andligt ting"

Som nybliven generalsekreterare i Förenta Nationerna sa Dag Hammarskjöld i ett tal i New York i september 1953 följande: "Vi kan inte forma världen som herrar över ett materiellt ting. Columbus kom inte till Ostindien. Men

vi kan öva inflytande på världens utveckling inifrån som ett andligt ting”. Talets rubrik var *Det nya Santa Maria*. Dag Hammarskjöld har inte fått många efterföljare.

Vad betyder i så fall andlig tillväxt, tillväxt inifrån? Det handlar om ”synen”, den blick som formas av det inre rummet och som ser oss själva som delaktiga i en större helhet där allt levande ingår. Det betyder respekt för allt levande i ordets grundbetydelse, re-spect – titta en gång till. Det handlar om att undvika det ytliga seende som bara ser materiella värden i relation till den egna nyttan. Det handlar om att fördjupa seendet så att värdena framträder, egenvärdena som är oberoende av oss men som vi är en del av.

En enda livsväv

Det finns många metaforer, bilder och berättelser inom de andliga traditionerna som vill tydliggöra detta synsätt och göra oss delaktiga av det. I Första Korintierbrevet i Nya Testamentet beskriver aposteln Paulus oss alla som lemmar i en och samma kropp där alla är beroende av varandra (1 Kor 12). Den judiske religionsfilosofen Martin Buber beskriver människan som en relationsvarelse där hennes mänsklighet gestaltas i förmågan att möta medmänniskan som ett ”du” i en jag-du-relation, inte som en sak, ett instrument eller medel för egoistiska projekt i en jag-det-relation. Buber skrev sin banbrytande bok *Jag och Du* 1923, och den fortsatta utvecklingen under förra århundradet gör att vi idag måste tänka oss denna förmåga att se ett ”du” utvidgat till att också gälla naturen och allt icke-mänskligt liv. Denna senare förmåga fin-

ner vi i många så kallade naturfolks andliga traditioner, för oss kanske mest känt från indianernas andlighet. I det sydafrikanska ubuntu-begreppet finns en kombination av bibliskt kroppstänkande och ett familjetänkande från folkstammar i södra Afrika som innebär att alla är varandras livsförutsättningar. Jag finns därför att du finns! Detta gäller också människor som förbrutit sig mot medmänniskor och skadat gemenskapen, som den radikala sannings- och försoningsprocessen efter apartheidtiden i Sydafrika åskådliggör. Ingen är värd att stötas bort. Alla blir förlorare. Eller, som Första Korintierbrevet uttrycker det: ”Lider en kroppsdel, så lider också alla de andra. Blir en del hedrad, så gläder sig också alla de andra.” (1 Kor 12:26).

För mig tycks detta vara valet. Antingen fortsätter vi att konkurrera om en ändlig planets begränsade resurser. Eller så söker vi tillsammans en tillväxt som ger utrymme och liv till allt levande, oberoende av var vi råkar bli födda någonstans. Detta senare är för mig inte bara överlevnadsperspektivet utan det verkliga livsperspektivet, det som gör oss till levande och ansvariga människor. Det förutsätter att våra inre rum vidgas – tillväxt inifrån.